

УДК 342.56:35

ORCID ID 0000-0001-7572-9478

DOI <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2020-2-7-52-58>

*Табачук Дмитро Олександрович,
аспірант юридичного факультету*

*Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна*

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПОМІЧНИКА СУДДІ

Анотація. В статті охарактеризовано правовий статус помічника судді та проаналізовано деякі неузгодженості нормативно-правових актів щодо визначення правового статусу помічників суддів, обґрунтовано місце та роль помічника судді в судовій системі України.

Ключові слова: суддя, помічник судді, патронатна служба, правовий статус, судова система, судоустрій.

Annotation. The article describes the legal status of assistant judges, as well as analyzes some inconsistencies in regulations on determining the legal status of assistant judges, substantiates the place and role of assistant judges in the judicial system of Ukraine. The administrative and legal status of an assistant judge is defined as a set of his administrative duties and rights as an employee of the patronage service, which ensures the judge's performance of relevant powers and promotes justice, with the definition of special disciplinary liability of an assistant judge and administrative by the judge.

The inconsistency of the legal framework that determines the legal status of assistant judges of courts of general jurisdiction is revealed. The author substantiates his own vision of the role and place of an assistant judge in the judicial system of Ukraine.

The legal nature of the assistant judge as an employee of the patronage service is revealed. The position of the assistant judge as a subject of administrative law, who replenishes the staff of the judiciary during the performance of administrative powers for a certain period of time, as he is a person with professional skills in the field of justice, has been clarified.

The role of an assistant judge is defined, which consists in a set of moral, ethical, professional and administrative-legal factors of the assistant judge's competence, which determine the features of his behavior, which promotes justice in order to perform administrative powers and provide quality administrative services in the field of justice.

The task of the assistant judge is revealed, his main powers are defined.

It is noted that the current legislation of Ukraine in the field of administrative and legal status of assistant judges and the organization of their activities is in an imperfect state, requires refinement, systematization and improvement.

It is proposed to amend the new provision on the assistant judge to restrict persons who can not hold the relevant position, as well as the adoption of the law "On patronage service", which would regulate all issues related to the passage, promotion, promotion, dismissal of assistant judges.

Key words: judge, assistant judge, patronage service, legal status, judicial system, judicial system.

Постановка проблеми. У процесі реформування органів судової влади України, роль, місце та правовий статус помічника судді суттєво змінився. Посаду помічників суддів було віднесено до категорії посад патронатних службовців, що пов'язано, по-перше, із необхідністю узгодження вітчизняного законодавства з європейським, а по-друге, з тим, що, помічники суддів безпосередньо не виконують функцій щодо забезпечення діяльності держави, а лише сприяють організації роботи судді. Проте, попри реформування органів судової влади, а особливо і зміни юридичної природи статусу помічників суддів, питання визначення їх правового статусу є досить актуальним та потребує подальших досліджень.

Аналіз останніх публікацій. Окремі питання проблематики адміністративно-правового статусу помічника судді досліджували В. Авер'янов, Н. Армаш, К. Бабенко, О. Бандурка, В. Басс, Д. Беззубов, Ю. Битяк, О. Безпалова, В. Бойко, А. Борко, В. Галуцько, Ю. Гаруст, О. Гумін, С. Діденко, О. Джафарова, О. Єщук, М. Закурін, Т. Коломоєць, В. Колпаков, Н. Квасневська, С. Кічмаренко, В. Ковальська, А. Ковальчук, А. Комзюк, О. Кузьменко, В. Лаговський, А. Малихіна, Д. Мандичев, А. Манжула, С. Обрусна, І. Осика, А. Рибас, Н. Сібільова, Є. Соболев, К. Чижмарь, А. Чубенко, Д. Шпенюв, П. Шпенюва та ін.

Мета дослідження. Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу нормативно-правових актів охарактеризувати правовий статус помічника судді. Відповідно до поставленої мети в статті заплановано вирішити такі завдання: розкрити поняття адміністративно-правового статусу помічника судді; визначити місце та роль помічника судді в судовій системі України, охарактеризувати проблемні аспекти правового статусу помічника судді та запропонувати шляхи удосконалення законодавства щодо правового статусу помічника судді в Україні.

Виклад основного матеріалу. Традиційно, діяльність помічника судді в науковій літературі розглядають в контексті організаційного забезпечення суддів, розуміючи під ним методи і засоби, необхідні для того, щоб судочинство було доступним і ефективним. Проте, в умовах зміни ролі та значення посади помічника судді у процесі здійснення правосуддя, професія помічника судді є не просто технічним засобом організаційного забезпечення діяльності судді, а набуває рис самостійного правового інституту [5, с.199].

Правовий статус помічника судді можна розглядати як у широкому, так і у вузькому значенні. У вузькому значенні правовий статус помічника судді являє собою сукупність його прав та обов'язків. В широкому - правовий статус помічника судді крім системи прав та обов'язків складається також з системи правообмежень, етико-правових норм, соціального захисту та відповідальності,

яка визначена нормативно-правовими актами [5, с. 198]. Також, в широкому значенні - правовий статус помічників судді можна розглядати як сукупність правосуб'єктності, професійних завдань, зобов'язань і прав щодо допомоги судді при підготовки судових справ до розгляду, виконання інших законних доручень судді та керівника апарату суду в поєднанні з професійними обмеженнями та спеціальною дисциплінарною відповідальністю [4, с. 200]. Тобто, правовий статус помічника судді відображає його місце в системі судових органів, мету, завдання, функції, повноваження, компетенцію та відповідальність. Відповідно, елементами правового статусу помічника судді є публічні суб'єктивні права та юридичні обов'язки, правосуб'єктність особи та адміністративна чи дисциплінарна відповідальність.

Правовий статус помічника судді змінився з ухваленням Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 р., яким було запроваджено інститут патронатної служби. Так згідно ч. 1 ст. 92 Закону України «Про державну службу» помічники суддів втратили статус державних службовців та набули статусу працівників патронатної служби. Також, правовий статус помічника судді зазнав змін з набранням чинності Законів України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України», «Цивільного процесуального кодексу України», «Кодексу адміністративного судочинства України» та інших законодавчих актів. Зокрема, нововведенням стало віднесення помічника судді до інших учасників судового процесу та визначення його повноважень. Таке твердження певною мірою не відповідає дійсності, оскільки саме помічник судді здійснює організаційне забезпечення усього судового процесу. Хоча на практиці помічник судді й складає проекти рішень, але самостійно процесуальних дій не вчиняє. Помічники суддів виконують досить значний обсяг роботи, а тому віднесення посади помічника судді до кола інших учасників судового процесу збільшить і так уже досить значний їх перелік, що у свою чергу може призвести до втрати престижності такої посади й перетворення її на низькопрофесійну, некваліфіковану трудову одиницю [10, с.183].

Правовий статус помічника судді визначається Положенням про помічника судді, затверджене Рішенням Ради Суддів України від 18 травня 2018 року (далі- Положення) та Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. (далі- Закон). Відповідно до Положення, помічник судді - це працівник патронатної служби в суді, який забезпечує виконання суддею повноважень щодо здійснення правосуддя. В Положенні вказано, що помічник судді призначається на посаду та звільняється з посади керівником апарату відповідного суду за поданням судді, який самостійно здійснює добір помічників. Призначення на посаду помічника судді здійснюється на підставі письмового подання судді без конкурсного відбору наказом керівника апарату відповідного суду. Помічник судді призначається на посаду на строк повноважень безпосереднього керівника та не довше ніж на період перебування безпосереднього керівника у штаті суду. Також Положенням передбачено, що помічник судді підзвітний лише відповідному судді. З усіх інших питань, у тому числі щодо дотримання трудової дисципліни, помічник судді підзвітний керівнику апарату суду в межах його повноважень.

Схожі норми містяться і в Законі. В статті 157 Закон України «Про судоустрій статус суддів» вказано, що кожний суддя має помічника (помічників), статус і умови діяльності якого (яких) визначаються Законом та Положенням. В Законі вказано, що судді самостійно здійснюють добір помічників. Помічники суддів призначається на посаду та звільняється з посади керівником апарату відповідного суду за поданням судді.

Так, у правовому полі можна виокремити дві моделі інституту помічника в судовій системі. Перша модель передбачає підпорядкованість помічника безпосередньому керівникові – судді (патрону) виключно в питаннях, що стосуються підготовки справ до розгляду. В цій моделі на помічника покладений певний вид державного контролю з боку керівника апарату з питань дотримання трудової дисципліни, накладення стягнень, опосередковано – у прийнятті та звільненні з роботи тощо. Така модель прописана в Законі та Положенні. Друга модель має інший підхід щодо визначення правового статусу помічника судді. Помічник судді є патронатним службовцем та виступає незалежним від керівника апарату, та виконує доручення виключно судді. Натомість така модель не врегульована на законодавчому рівні і, відповідно, за нею правовий статус помічника судді залишається недостатньо зрозумілим [3].

Серед фахівців з адміністративного права і до прийняття нового закону «Про державну службу» існувала тривала дискусія щодо необхідності зарахування працівників патронатної служби до державних службовців. Зокрема, доктор юридичних наук Ю. Битяк вважає, що хоча патронатні службовці обслуговують діяльність відповідного політичного діяча (посадовця), надаючи йому технічну, інформаційну, наукову, експертну допомогу, проте це не дає підстав стверджувати, що вони, як всі інші державні службовці, виконують функції та реалізують повноваження відповідного органу. Відповідальність за свою діяльність такі службовці несуть перед «патроном» – політичним діячем, а не перед державою. Тому доцільно, зазначає науковець, щоб відносини службовців патронатної служби, які вперше зараховані на службу до державних органів чи їх апарату, регулювалися трудовим законодавством, а вони виконували свої повноваження на основі трудового договору [3]. Проте на працівників патронатної служби не поширюється дія законодавства про працю, окрім деяких статей. У разі звільнення працівника патронатної служби його не попереджають. Таке положення не відповідає вимогам трудового законодавства і є неконституційним. Оскільки Кодекс законів про працю вимагає попередження працівника за два місяці у разі його звільнення, а Конституція не допускає звуження змісту та обсягу наявних прав і свобод. За законодавством помічник судді може бути звільнений за мотивованим поданням судді, а у разі тривалої відсутності судді – за наказом керівника апарату відповідного суду [6, с.32].

Необхідно зазначити, що оскільки помічник судді не є державним службовцем, під час прийняття на роботу він не повинен проходити спеціальну перевірку, яку проходять усі державні службовці. Ця перевірка є однією з антикорупційних гарантій, яка на помічників суддів не поширюється. Помічники суддів можуть отримувати подарунки, бути членами партій, працювати в юридичних фірмах, які можуть бути безпосередньо пов'язані з

певними судовими справами. Також, помічники суддів не подають електронних майнових декларацій, і як наслідок - суспільство не має змоги контролювати їх діяльність. Тобто, чи є логічною і правильною ситуація, коли помічник судді, який займається підбором законодавства для вирішення судового спору та за дорученням судді пише проекти судових рішень і може паралельно працювати в юридичних фірмах, які можуть обслуговувати інтереси сторін у судовому спорі.

Також, згідно Положення, помічник за дорученням судді (голови судової колегії) та за відсутності секретаря судового засідання може здійснювати його повноваження. Проте, помічник судді не є державним службовцем, на відміну від секретаря судового засідання, а отже на нього не поширюються вимоги Закону України «Про державну службу». Також, не передбачено виплати жодних матеріальних винагород помічнику за суміщення посад у випадку здійснення повноважень секретаря судового засідання. Виникають питання і до п. 20 Положення, який передбачає, що помічник судді здійснює перевірку своєчасності оформлення протоколів судових засідань та контроль за своєчасною здачею до канцелярії суду та/або архіву суду секретарем судового засідання судових справ. Тобто, фактично тут йдеться про вид певного контролю секретаря судового засідання, який є державним службовцем і на якого розповсюджується дія Закону України «Про державну службу». Водночас у ст. 9 Закону «Про державну службу» встановлено, що під час виконання своїх обов'язків державний службовець не зобов'язаний виконувати доручення працівників патронатної служби. У зв'язку з цим залишається незрозумілим, яким чином помічник судді може виконувати вимогу Положення щодо контролю секретаря, який може відмовитися виконувати таке доручення на підставі Закону [5, с.200].

Додаткового аналізу потребує норма щодо просування по службі помічника судді, у якого є бажання продовжити власну кар'єру на посаді керівника апарату суду, начальника структурного підрозділу апарату, консультанта чи інспектора у Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів, Державній судовій адміністрації тощо. Оскільки, зазначені посади відповідно до статей 6 і 20 закону «Про державну службу» відносяться до категорії «Б», тому особа, яка претендує на їх зайняття, повинна мати досвід роботи на посадах держслужби категорій «Б» чи «В», або досвід служби в органах місцевого самоврядування, або досвід роботи на керівних посадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності не менше як 2 роки. Проте, статті 46 і 92 цього ж закону містять неоднозначні норми. Так, за п.11 ст. 46 час перебування на посаді помічника судді зараховується до стажу держслужби. Водночас п.5 ст. 92 передбачає, що час роботи на посадах патронатної служби зараховується до стажу держслужби та враховується при присвоєнні держслужбовцю рангу в межах відповідної категорії посад, якщо до призначення на посаду патронатної служби він перебував на держслужбі та після звільнення з посади патронатної служби повернувся на держслужбу [3].

Досить дискусійними видаються окремі положення щодо оплати праці помічника, зокрема, щодо встановлення надбавок та надання додаткової оплачуваної відпустки. Положення передбачає встановлення надбавок за інтенсивність праці, вислугу років, за складність роботи, а також надання

премій. Зауваження викликає той факт, що питання надання премій та надбавок вирішуються керівником апарату суду. Проте, з огляду на засади патронатної служби, доцільним було надати право засосовувати заохочення судді, якомі помічник безпосередньо підпорядкований. Також, нововеденням Положення є запровадження щорічною додаткової відпустки за особливий характер праці у розмірі 4 календарних днів. Відмічаючи позитивний характер змін погоджуємося з думкою О.І.Лавреновою та Я.М.Сандул про доцільність нормативного закріплення можливість збільшення додаткової відпустки залежно від вислуги років у державному органі [5, с.200].

Залишається відкритим питання щодо здійснення помічником судді повноважень секретаря судового засідання та інститут «додаткового помічника». Адже, положення про помічника судді суду загальної юрисдикції визначає можливість тимчасового виконання обов'язків додаткового помічника судді особою, яка займає посаду помічника судді на момент звільнення відповідного судді (за яким такий помічник закріплений) із займаної посади або припинення повноважень відповідного судді зі здійснення правосуддя [10, с. 145]. Норми Положення під поняттям «додатковий помічник» розуміють помічника судді, який у випадку припинення повноважень або звільнення з посади відповідного судді, до якого такий помічник судді прикріплений, прикріплюється до іншого судді, в якого вже є призначений раніше помічник судді, за поданням цього судді та заявою помічника. Потреба призначення помічника судді як додаткового помічника іншого судді визначається керівництвом суду. Отже, побічно на кожного помічника судді може бути накладено адміністративні обов'язки додаткового помічника, які передбачають здійснення передбачених законом повноважень як працівника патронатної служби під керівництвом іншого судді, у разі виникнення певних організаційно-правових обставин [10, с. 146].

Отже, незважаючи на прийняття нового Положення та внесення змін у профільні закони, правовий статус помічника судді все ще потребує додаткового нормативного врегулювання. Доцільним є прийняти Закону України «Про патронатну службу», який би визначав правовий статус усіх патронатних службовців та регламентував порядок проходження, просування по службі, заохочення та звільнення патронатних службовців та передбачати створення структурного підрозділу, наприклад «служби патронату», який опікувався би майбутнім таких працівників. Також передбачити створення резерву помічників суддів, який дозволив би швидко знайти відповідного асистента, якщо виникне така необхідність. До того ж система резерву повинна забезпечити помічника від звільнення в тому разі, якщо суддя залишить посаду.

Висновок. Отже, враховуючи зазначене вище, можна дійти висновку, що чинне законодавство України у сфері адміністративно-правового статусу помічника судді та організації їх діяльності перебуває в недосконалому стані, та потребує доопрацювання, систематизації та вдосконалення.

Доцільним є внесення змін до нового Положення про помічника судді щодо обмеження осіб, які не можуть займати відповідну посаду, а також прийняття закону «Про патронатну службу», який би регламентував всі питання,

пов'язані зі проходженням, просуванням, заохоченням, звільнення з роботи помічників суддів.

Література:

1. Ігор Осика Статус помічника судді місцевого загального суду у світлі положень нового Закону країни «Про судоустрій і статус суддів»// Вісник Вищої ради юстиції.- № 4.- 2010 - 6-с.18.
 2. Взаємодія секретаря судового засідання з помічником судді. Судова гілка влади/ 2017. URL: <http://www.vaas.gov.ua/news/vzayemodiyasekretarya-sudovogo-zasidannya-z-pomichnikom-suddi/>.
 3. Закірова С. Неврегульованість правового статусу помічника судді як одна з проблем реформи судочинства в Україні / Громадська думка про правотворення. –№ 5 (149), 2018. – С. 4–10.
 4. Іванищук А. А. Адміністративно-правове забезпечення судової влади : монографія. Херсон : Грінь Д. С., 2015. 443 с.
 5. Лавренова О.І., Сандул Я.М. Питання правового статусу помічника судді//Я.М. Сандул, О.І. Лавренова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2019 № 38.- с. 198-201.
 6. Овсяннікова О.О. Проблемні аспекти правового статусу помічника судді/ О.О.Овсяннікова, І.С.Стафійчук//Право і суспільство.- частина2.-2018.-с.29-33.
 7. Осика І. М. Статус помічника судді місцевого загального суду у світлі положень нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Вісник Вищої ради юстиції. 2010. №4. С. 6-18. 104.
 8. Панчук В. А. Адміністративні обов'язки помічника судді. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2015. № 2. С. 145-150.
 9. Панчук В. А. Адміністративні права помічника судді. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2016. Випуск 2. Т. 3. С. 112-117.
 10. Панчук В. А. Адміністративно-правовий статус помічника судді в Україні [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Панчук Владислав Анатолійович ; НДІ публ. права. - Київ, 2018. - 231 с.
 11. Панчук В. А. Завдання та функції помічника судді. Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. Випуск № 2. Том 3. С. 178-183.
 12. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 4. Ст. 43.
 13. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700- VII. Офіційний вісник України. 2014. № 87. Ст. 2474.
 14. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 31. Ст. 545.
 15. Радченко О.М. Помічник судді суду загальної юрисдикції: шляхи удосконалення правового статусу/О.М.Радченко.- Судова апеляція. № 3(36), 2014.
 16. Положення про помічника судді : Рішення Ради суддів України від 18.05.2018 р. № 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr021414-18>.
- Шум М.С. Визначення шляхів удосконалення адміністративно-правового регулювання організації діяльності апарату суду/М. С. Шум // Прикарпатський юридичний вісник.- Випуск 1(30).- 2020.-с. 153-157.